

TUŽNA MAKEDONIJA

TODOR KUZMANOV

Dragi prijatelju, kazališnu sezonu u jesen 1999. najbolje bih mogao opisati dvjema riječima. U njima se izgleda sve sublimira, i kazališna estetika, ali i ono što je vladajuće ozračje u mojoj zemlji. Te su dvije riječi: "Tužna Makedonija". U takvom ozračju bez mnogo turbulencija igra (u jesen 99.) tridesetak premijera koje ništa bitno ne mijenjaju na utvrđenom putu. Strah da se ne dogodi nešto kao da nadvladava znatizelju da se ipak nešto dogodi. Drugačije. No, to je tako. Konformizam je granitno trajan i kad je kazalište u pitanju. Mladi od kojih se na ovom planu najviše očekuje, kao da su i sami u očekivanju. A dotad, poneki blijed pokušaj u moru tišine kao što je *Eksperiment 999* Babilon teatra, koji nije toliko predstava koliko događaj generacijske provenijencije, *happening*, tulum... (u režiji Siniše Eftimova) i *Batmanov povratak* na sceni MNT-a (u režiji Kristijana Ristevskog) poput futurističke vizije kazališne predstave u kojoj usporedno teku filmske (TV) slike poznatog motiva sa živim i aktivnim sudjelovanjem publike! Ustvari, publici se nudi mogućnost izbora između tri moguća kraja predstave dizanjem crvenog, zelenog ili žutog listića!

U OČEKIVANJU ZAKONA

I to je kazalište. Kad se očekuje da se dogodi. Bez obzira na sve, činjenica je da je dugo vremena u kazališnoj Makedoniji "hit" sezone bilo donošenje Zakona o kulturi. Zaoštravalo se u jalovim raspravama. Nada prije donošenja pretvorila se u razočaranje nakon njegova izglasavanja. Stvar nije bila u zakonu?! U pitanju je navika, inercija... Ali, strasti su se polako smirile, pa je život (kazališni) ušao u uobičajenu kolotečinu. Promijenila se vlast. Promijenjeni su i ravatelji kazališta - novi su postavljeni u osam od ukupno jedanaest dramskih ansambala. Novi ravatelj Makedonskog nacionalnog teatra u Skopju postao je redatelj Vladimir Cvetanovski, a to su i novi ravatelji teataru u Strumici (Goran

Trenčovski) i Štipu (Simeon Gavrilov) te Dramskog teatra Skopje (Dimitar Stankovski). Glumci su došli na čelo teatarskih kuća u Velesu i Prilepu (Jordan Vitanov i Marjan Čakmkoski) te drame MNT-a (Gorgi Jolevski). Ravatelj Kumanovskog teatra postao je Vladimir Krstevski, menadžer. Promjene nisu zahvatile teatre u Bitoli (Blagoja Stefanovski), Teatar za decu i omladinu (Ljubomir Cadikovski) i Teatar Narodnosti u Skopju (Muarem Serifi). Sve drugo ostalo je isto. Ili gotovo isto. Riječ je o novim likovima u drami pod naslovom Kazalište. A ti novi likovi mogu biti i negativci. Na primjer, jedan takav skuhaio je lijepu kašu s najznačajnijom makedonskom ljetnom glazbeno-scenskom manifestacijom Ohridskim ljetom. Festival je ove godine protekao s tako skromnim dramskim programom da je jedva vrijedan spomena. Narocito zbog toga što je nekoliko posljednjih godina Ohridski festival bio okupljalište svjetske kazališne elite. Ovdje je zadnjih godina gostovala La Mama Ellene Stewart iz New Yorka s predstavama *Mit o Edipu* i *Geranos*; JDP iz Beograda s *Troilom* i *Kresidom* W. Shakespearea, Molièreovim *Mizantropom*... Nacionalni teatar Ivan Vazov iz Sofije s *Olujom* W. Shakespearea, Cervantesovim *Don Quijoteom* i Čehovljevim *Višnjikom*, Dramski teatar V. Komisarzevska iz S. Peterburga s *Fortunom* M. Cvetajeve, *Mala bronja* iz Moskve sa *Šumom* Ostrovskog itd.) Uostalom, svoje mjesto na njemu redovito su imala i hrvatska kazališta (npr. splitski HNK, a zadnje je bilo Dramsko kazalište Gavella, s *Dundom Marojem* M. Držića...).

FESTIVAL GLUMCA U STRUMICI

Nakon posnog ljeta 1999. nastupila je bogata kazališna jesen koja već sedmu godinu zaredom započinje s Festivalom komornih kazališnih oblika koji mi usred opće zbrke dođu, a vjerujem i mnogima drugima, kao melem za dušu. Uči nas da šutimo, i da budemo svoji. To je pokušaj zarobljavanja vremena. U strogo intimnom ozračju defiliraju u Strumici ostvarenja koja su mala po opsegu, ali zato nastoje biti golema po ideji i po jednostavnom pravilu da se na pozornicu ne izlazi sam i ogoljen

ako se nema što reći. Tako se taj festival može smatrati i nekim alternativnim aspektom u makedonskom kazališnom prostoru. Na tom festivalu, koji se smatra festivalom glumca (na posljednja tri dominiraju monodrame), dodjeljuje se samo jedna nagrada: Zlatnik s likom Riste Šiškova, velikana makedonskoga glumišta. Vrijednost nagrade je oko pet tisuća njemačkih maraka što je u našim uvjetima poprilično. Festivalska panorama predstavljena je s nekoliko monodrama domaćeg podrijetla (*Čekajući Ilka M. Risteske*, u izvedbi Mite Grozdanova, *Besilka T. Kacarova*, u izvedbi Dimče Meskovskog) te jednom monodramom iz rijetkog oblika ritualnog kazališta (*Nevan ili srce svijeta* po ideji Aleksandra Ilievskog u interpretaciji Vesne Dimitrovske) a vidjeli smo i *Murlin Murlo* od Koljade u režiji Vladimira Milcina (MNT - Skopje), *Lorcu (Ljubav Perlimplina i Belise* u režiji Blagoja Bozinovskog - produkcija Bitolskog teatra), *The lover* radenog prema tekstovima D. Ivesa, C. Churchil i H. Pintera (režija Zoja Buzalkovska, Dramski teatar iz Skopja), kao i neke druge predstave. Nagrada je ove godine pripala glumcu Dramskog teatra Vladimiru Angelovskom za ulogu Starijeg brata u komadu *Dunek* s kojim je debitirao makedonski autor Nenad Vujadinović. Predstava govori o sudbini makedonskih emigranata u Australiji koja je slična sudbini golubova *duneka* (prevrtača): to su izvanredni letači koji se, na žalost, ponekad vrtoglavo i samoubilački strmoglavljaju na zemlju.

FESTIVAL USPRKOS RATU

U Skopju postoji već gotovo četvrtinu stoljeća Mladi otvoreni teatar (MOT). Samo dva-tri mjeseca prije planiranog početka festivala 1999. godine završio je posljednji rat (na Kosovu) koji je na ovoj balkanskoj vjetrometini voden posljednjih desetak godina. No Festival, praznik kazališnog duha, održao se ipak u Makedoniji dvadeset četvrti put! Nesumnjivo da su prilike imale izvjesnog odraza i na festivalski program. Mora li se napomenuti da se ovo područje smatra nesigurnom i neuralgičnom točkom te je mnogi bez neodgodive potrebe izbjegavaju kao destinaciju. U takvim se okolnostima MOT jednostavno održava usprkos vremenu. Podršku ima kao i oduvijek, ne toliko u establišmentu koliko u stotinama mladih zaljubljenika u božicu Taliju i u kazališnu magiju. To se ponovilo i ove godine. Ono što se kontinuirano događalo nekoliko posljednjih godina na ovom

kazališnom festivalu kao da dobiva nove impulse. Riječ je o novoj kazališnoj estetici za kojom se sve više traga te činjenici da je ona izborila pravo "građanstva" u uspostavljenom kazališnoj praksi. Nekoliko predstava iz ovogodišnjega repertoara to eksplicitno potvrđuju, odnosno one svjedoče da je moderno kazalište u strasnom zagrljaju novih tehnologija. Podrazumijeva se da se ta tvrdnja može prihvatiti samo uvjetno. Definicije riskiraju, kao i obično, da ne uzmu u obzir bogatstvo oblika i pojava koji nalaze svoje mjesto i na MOT-u. U to bogatstvo svakako spadaju i pridruženi sadržaji festi-

vala, kao što je izložba kazališnih fotografija Petera Hopaka iz Mađarske (koja je posvećena plesu i svjedoči o trenutku-pokretu umjetnika u kojem se sublimira filozofija postojanja koja komunicira univerzalnim jezikom tjelesne ekspresije), ili seminar za mlade kazališne kritičare koji su vodili gosti iz inozemstva u organizaciji Makedonskog centra ITI-ja te konačno hommage velikanu suvremenoga svjetskog kazališta Jerzyju Grotowskom koji je umro ove godine, a s čijim imenom su povezani početci MOT-a u Skopju. Domaća produkcija bila je zastupljena na Festivalu *Makedonskim Faustom, Antigonom u Technolandu, Kraljem*

Suvremeni Irac u Makedoniji:

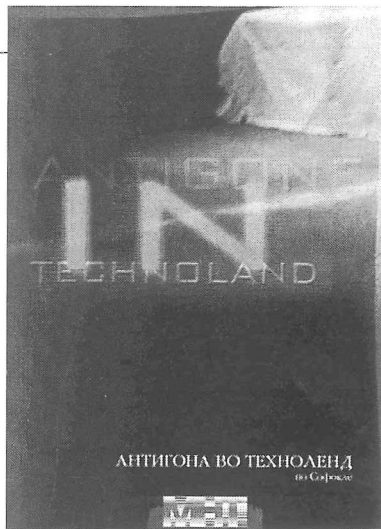
Mis maloga grada, Martin Mc Donagh, Drama MNT-a u Skopju
Na slici: Milica Stojadinova, jedna od vodećih glumica u Makedoniji i mlada Jelena Mijatović

Ubujem i *Profesionalcima*. U tim četirima predstavama izražavaju se i artikuliraju interesi domaćih kazališnih stvaralaca koji više svjedoče o čvrstoj svezi s konvencijama te o stidljivom a nikako ne i radikalnom usmjerenju prema novom u kazalištu. To ne umanjuje značenje navedenih projekata i zavidnih rezultata u pogledu redateljske poetike, glumačke igre i dr. *Makedonski Faust* autora

Mladena Srbinovskog, u režiji Saška Milenkovskog, premijerno je izveden na Ohridskom ljetu. Problematizira život i djelo istaknutog makedonskog pjesnika Venka Markovskog koji je 60-ih godina emigrirao u Bugarsku. Predstava je izazvala velike kontroverzije ali unatoč fami koja je nastala i prije predstave, nije se dugo zadržala na repertoaru (izvedena je svega 3-4 puta). *Antigona u Technolandu* prema Sofoklu režirao je gost iz Bugarske Galin Stojev. Ta je predstava namjenski rađena za kazališni festival u Berlinu, koji je ove godine bio posvećen novim tendencijama u teatru Istočne Europe. *Kralja Ubuja* režirao je Vladimir Milčin s ansamblom Bitolskog teatra inzistirajući ne elementima bajke, no kako je u predstavu ugrađen i tekst *Okovanog Ubuja* nepotrebno je predugo trajala! Predstavu *Profesionalci* Davida Mameta kao samostalni projekt režirao je mladi Siniša Eftimov, s dvojicom glumaca (Aleksandar Mikić i Jordan Simonov), u potpunosti prenoseći nadmudrivanje dvaju kriminalaca u makedonsku situaciju.

Među predstavama po kojima će ostati zapamćen 24. MOT svakako su: *Monitor - gušteri* u koprodukciji Goha i Nove iz New Yorka i Skopja. Taj projekt potpisuje Caty Weis, a u njemu sudjeluju američki i makedonski plesači. Za ovu predstavu, sa živom glazbom koju predvodi Matt Dariau, karakteristično je korištenje videa, ples i istraživanje mogućnosti suvremene tehnologije koja otvara nove i neslućene prostore stvaralačke imaginacije u konačnom rezultatu. Predstava je bila provokativna i zanimljiva za publiku.

Predstava *Aj, Carmela* u režiji Roberta Raponje kazališta SARTR (Sarajevski ratni teatar) govori o pobuni umjetnika protiv njihove režimske upotrebe / o zloporabi u kojoj prisila znači i njihovo ukidanje. Predstava *Tho se boji Tennesseeja Williamsa* u produkciji

Antigona u Technolandu,
Drama MNT-a u Skopju

SMG-a naišla je na izvrstan prijam festivalske publike i postala jednim od zaštitnih znakova dvadesetčetvrtog MOT-a. U relaksiranom obliku mjuzikla ostvarila je odličnu/spontanu komunikaciju s publikom. Neusiljeni stil igre pokazao se izvrsnim za interpretaciju biografije s nizom pikanterija iz života poznatoga dramatičara i živućih ljudi s njihovim slabostima, jednostavnim i iskrenim do kraja.

Bugarsko suvremeno kazalište odlično se predstavilo uprizorenjem Müllerova *Kvarteta* u produkciji sofijskoga kazališta Sfumato i režiji Javora Grdeva. Bila je to neobično snažna i upečatljiva predstava o čovjekovim fobi-

jama i strahovima (od zaborava, osamljenosti, smrti). Drama napisana za četiri glasa koja moraju izvesti dva lika, u ovoj je predstavi transponirana u šest likova. Naročitu pozornost zaslužuje uvođenje lika Smrti/Raka koji je prisutan u predstavi od početka do kraja. Nije li i on razlog za djelovanje likova? Ova je drama odjednom i vulgarna, i erotska, i strasna, i hladna. Distanca koju nameće režija, oblik uspomena i sjećanja, stilizirana scen-ska kretanja i usporen tempo mala su utjeha posjetiteljima. Predstava otvara mnoštvo esencijalnih pitanja o čovjeku i smislu života, odnosu muža / žene kao dvaju principa bića, o povijesti i civilizaciji kojima prijete ledeno doba i okamenjena priroda. Nevesela perspektiva! Predstava Cirkus Cirkora iz Stockholma temelji se na životnoj radosti i entuzijazmu. Kao i prošle godine, tako i ovog puta izvode se inventivne točke koje su zabavne i zaokupljaju našu pozornost. Predstava je sveža između cirkusa i kazališta jer od prvoga preuzimaju atraktivnost a od drugoga imaginativnost.

MOT je zadržao imidž zanimljive i provokativne kazališne manifestacije na ovom dijelu Balkana. U deset dana osigurao je pravi pluralistički kazališni ambijent i zavidnu frekvenciju novih ideja na području kazališne umjetnosti.

Dragi kazališni prijatelju, zašto ti opće pišem o festivalima? Pa, iz jednostavnoga razloga jer je to zgusnuti oblik kazališta ili zato što je sve na jednom mjestu bez obzira na najrazličitije koncepcije. To je kao menu u restoranu. Evo vam, pa birajte!

DOMAĆA PONUDA

Kad ne idemo u restoran, onda jedemo kod kuće. A na domaćoj trpezi ponudeno nam je ove jeseni tridesetak

premijera. Okus tradicije donijela su dva uprizorenja antologijskog djela *Makedonska krvava svadba* Černodrinskoga u Prilepu i Bitoli. U Prilepu je režirao Stojan Stojanovski, a u Bitoli Ljupčo Georgievski. Začini se mogu pretpostaviti: tradicionalnoj građi dodalo se sve ono što je čini mogućom sada i ovdje. Okus klasike u drugoj polovici 1999. osjetili smo najviše u Čehovljevom *Platonovu*, u produkciji Dramskog kazališta iz Skopja, i u *Vasi Železnoj* Gorkoga u izvedbi Narodnoga kazališta iz Bitole. U MNT-u izveden je *Erigon* Jordana Plevneša, a u Teatru Narodnosti (Turskoj drami) drama *R istoga* autora. Pa kad su vam već poslužili isto ili slično jelo, otkrijmo im glavne odlike. Jedna od njih je svakako formulacija iz uvoda ovoga teksta o "Tužnoj Makedoniji". Ovaj autor (Plevneš) ima, između ostalog, u drami (*Notre femme de Paris*) i ženski zbor istog imena. Ništa točnije i bliže ne određuje njegov dramski rukopis. Dramski ansambl MNT-a uprizorio je u koprodukciji s kazališnim festivalom iz Berlina *Antigonu* u *Technolandu* u režiji Galina Stoeva, gosta iz Bugarske. E, to su vam već umaci uz jela, i to s novim neobičnim okusom zbog čega se nekomu dopadaju, a nekomu ne. U sličnoj koprodukciji zateklo se i Dramsko kazalište iz Skopja, budući da je s pariškim kazalištem Théâtre éphéméride - Paris postavilo *Europu* René Kaliskyja u režiji Patricka Verschuerena. Mora se istaknuti primjerena praksa kazališta iz Velesa koje već duže vrijeme priprema predstave za antičko kazalište u Stobiju. Gost redatelj iz Grčke Petros Panamas postavio je Aristofanovu *Plutosu* u Velesu. Bio je to rijedak, ako ne i jedini slučaj u Makedoniji da se na nekoj predstavi okupilo tri tisuće gledatelja! Ne mogu odoljeti poznatom mirisu starih jela, a ti? Ljubiša Georgievski postavio je u strumičkom kazalištu *Sokratovu posljednju noć* Stefana Caneva, a kumanovsko kazalište izvelo je u jesenskom dijelu sezone *Razbojnika* K. Čapeka i Mrožekovu dramu *Na otvorenom moru*.

Kazališni život u Makedoniji posebno je intenzivan u zadnjem ovogodišnjem mjesecu - prosincu. U pravilu! Žuri se s ostvarenjem predviđenog programa. U Dramskom kazalištu (Skopje) izvedena je 25. prosinca, kao posljednja u godini i stoljeću, premijera *Bliže* (Closer) Patrika Marbera u režiji Slobodana Unkovskog, koji se vratio nakon stanke od pet-šest sezona u punom sjaju s uprizorenjem koje uzbuđuje i koje je ne samo suvremeno,

nego i trendovsko. MNT je bio nešto prije toga poligon na kojem je odigrano djelo iz suvremene svjetske dramaturgije *Mis maloga grada* irskog autora Martina Mc Donagha.

ŠTO NAS ČEKA

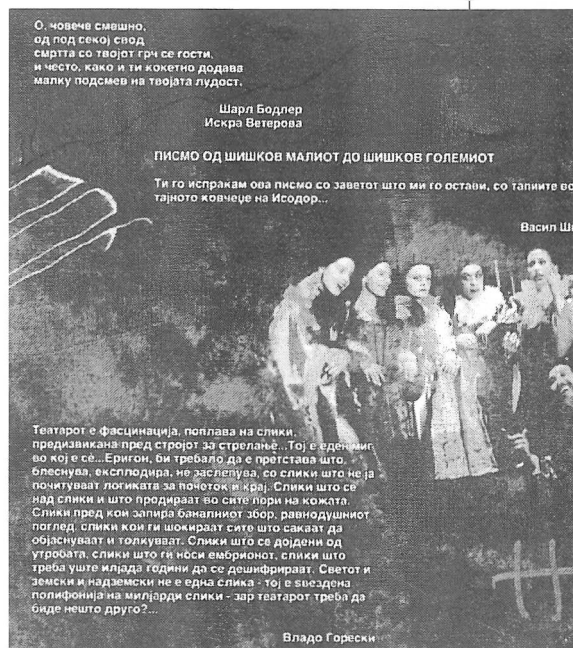
U Makedoniji će se u 2000. godini obilježiti stota obljetnica praiizvedbe *Makedonske krvave svadbe* V. Černodrinskog.

Jubilarna godina bit će u znaku domaće drame.

Fakultet dramskih umjetnosti obilježio je u studenom ove godine tridesetu obljetnicu osnivanja. Gotovo istodobno najavljen je početak post-diplomskih studija

teatrolgije koje će voditi prof. dr. Jelena Lužina. (Ona je jedna od spona između kazališne Hrvatske i iste takve Makedonije. Nadam se na obostrano zadovoljstvo.) Prijatelju, nakon svega, kakav okus ima za tebe makedonsko kazalište u 1999? Ponudio sam ti neke od sastojaka nužnih za deklariranje proizvoda, pa ti odluči i piši. Kod nas je zanimanje za hrvatska kazališta uvijek iznimno. Čujem da kazališni emisar iz Zagreba, redatelj Branko Brezovac, ponovno radi u Makedoniji. U Bitoli priprema mjuzikl na temu *Pečalbara*? Neka mu je sa srećom! Jednom bi trebalo analizirati, s punom ozbiljnošću, svezu dviju kazališnih kultura upravo na temelju lika i djela toga redateljskog angažmana!

Preveo s makedonskog: Boro Pavlovski

Klasik na sceni:
Erigon, Jordan Plevneš
Drama MNT-a u Skopju